

Boshqotirmali masalalar yordamida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish

Eshmurodov Axmadjon Nurmurodovich

Navoiy davlat universiteti

“Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi”
kafedrası o’qituvchisi

ANOTATSIYA: Mazkur maqolada boshqotirmali masalalar orqali o’quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda boshqotirmali topshiriqlarning o’quvchilarda mustaqil fikrlash, noodatiy yechimlarni topish, tahliliy va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishdagi o’rni yoritilgan. Shuningdek, o’quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, masalalarni o’quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tanlash hamda ijodiy muhit yaratish orqali ta’lim samaradorligini oshirish yo’llari ko’rib chiqilgan. Maqola yakunida boshqotirmali masalalardan foydalanishning pedagogik afzalliklari va o’qituvchining bu jarayondagi rahbarlik roli asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: boshqotirma, ijodiy faollik, mantiqiy tafakkur, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyat, interfaol metodlar, didaktik o’yinlar, ta’lim samaradorligi.

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy maqsadi o’quvchilarda nafaqat bilim, balki mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishdan iborat. Shu nuqtai nazardan, o’quv jarayonida boshqotirmali masalalardan foydalanish o’quvchilarning intellektual salohiyatini yuksaltirishda muhim omil hisoblanadi. Boshqotirmalar o’quvchini noodatiy fikrlashga, turli yondashuvlarni solishtirib ko’rishga va o’z yechimini asoslashga undaydi.

Bunday masalalar o’quvchining faolligini oshiradi, uni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi hamda tafakkur jarayonini faollashtiradi. Ayniqsa, fanlararo bog’liqlik asosida tashkil etilgan boshqotirmalar o’quvchilarda tizimli fikrlashni shakllantiradi, o’z fikrini mustaqil ifoda etish malakasini rivojlantiradi.

Pedagogik tajriba shuni ko’rsatadiki, o’qituvchi darsda boshqotirmali topshiriqlardan samarali foydalansa, o’quvchilarda motivatsiya ortadi, o’quv faoliyati ijodiy tus oladi. Shu sababli, boshqotirmali masalalarni ta’lim jarayoniga joriy etish o’quvchilarning ijodiy faolligini oshirish va ularni hayotiy muammolarni hal etishga tayyorlashda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim jarayonida o’quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb masalalaridan biridir. Ijodiy faollik — bu o’quvchining bilim olish jarayonida mustaqil fikrlashi, yangi g’oyalar yaratishga intilishi, noodatiy yechimlarni topishdagi faolligidir. Ushbu sifatni shakllantirishda boshqotirmali masalalar alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular o’quvchini tayyor bilimni eslab qolishga emas, balki fikrlashga, tahlil qilishga va izlanishga majbur etadi.

Boshqotirmali masalalar o'quvchilarning tafakkurini faollashtiruvchi, mantiqiy fikrlashni rivojlantiruvchi va o'ziga xos ijodiy muhitni yaratishga xizmat qiluvchi samarali vosita hisoblanadi. Masalan, geometriyada berilgan shakllardan yangi figura yaratish, chizmachilikda chiziqlarni ma'lum shart asosida joylashtirish yoki texnologiya fanlarida konstruktiv masalalarni yechish jarayonida o'quvchi o'zining fikrlash, kuzatish va tasavvur qilish qobiliyatlarini faol ishgga soladi.

Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, boshqotirmali masalalar o'quvchilarda **ijodiy tafakkurning** uch asosiy komponentini rivojlantiradi:

1. **Tahliliy fikrlash** – masala shartini chuqur anglash, muammoning mohiyatini tushunish;
2. **Sintetik tafakkur** – yechimga erishish uchun turli variantlarni birlashtirish;
3. **Kreativ yondashuv** – yangi va noodatiy yechimlarni topish.

O'qituvchi bu jarayonda faqat masala beruvchi emas, balki o'quvchi tafakkurini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi shaxs bo'lishi kerak. U o'quvchini masalaga to'g'ridan to'g'ri yechim berishdan ko'ra, muammoni tahlil qilish, mantiqiy izchillikni aniqlash va o'z fikrini himoya qilishga o'rgatadi. Shu orqali o'quvchi o'z fikrining qadriga yetadi va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini hosil qiladi.

Boshqotirmali masalalarning o'quv jarayonidagi ahamiyatini quyidagi yo'nalishlarda ifodalash mumkin:

- **Ta'limiy jihatdan**, ular bilimni mustahkamlaydi, o'rganilgan mavzuni yangi nuqtai nazardan ko'rib chiqish imkonini beradi;
- **Tarbiyaviy jihatdan**, o'quvchini sabr-toqat, irodaviylik, izchillik va javobgarlikka o'rgatadi;
- **Rivojlantiruvchi jihatdan**, tafakkur jarayonlarini faollashtiradi, o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi.

Boshqotirmali masalalarni dars jarayoniga kiritish uchun o'qituvchi quyidagi metodik bosqichlarni hisobga olishi lozim:

1. **Muammo qo'yish bosqichi** – o'quvchining qiziqishini uyg'otish, masalaga kirish nuqtasini belgilash;
2. **Izlanish bosqichi** – o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, turli yechimlarni taklif qilishga yo'naltirish;
3. **Tahlil va muhokama bosqichi** – taklif etilgan yechimlarni solishtirish, eng maqbul variantni tanlash;
4. **Xulosa bosqichi** – umumlashtirish, nazariy bilimni amaliyot bilan bog'lash.

Shuningdek, boshqotirmali masalalardan samarali foydalanish uchun **interfaol metodlarni** qo'llash juda muhimdir. "Aqliy hujum", "Klaster", "Debat", "Keys-stadi" kabi usullar o'quvchilarda erkin fikr almashish, turli yechimlarni tahlil qilish va ularni asoslash ko'nikmasini shakllantiradi.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarga muntazam ravishda boshqotirmali topshiriqlar berib borish, ularni jamoaviy tarzda hal etish hamda baholashning ijodiy shakllaridan foydalanish (masalan, yechimning go'zalligi, soddaligi yoki yangiligi uchun ball berish) ijodiy faollikni sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish ham muhimdir. Boshlang'ich sinflarda boshqotirmalar ko'proq o'yin shaklida bo'lishi lozim, yuqori sinflarda esa murakkabroq, tahliliy elementlarga ega topshiriqlarga o'tiladi. Bu bosqichlilik tamoyili o'quvchining ijodiy rivojlanishini tabiiy va izchil yo'nalishda amalga oshiradi.

Ijodiy faollikni oshirishda o'quv muhitining o'zi ham katta rol o'ynaydi. Sinfda ijodiy fikrni rag'batlantiruvchi, xatolardan qo'rqmaydigan, o'z fikrini erkin bildiradigan muhit yaratish o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. O'qituvchi har bir o'quvchining fikrini qadrlab, uning topgan yechimlarini tahlil qilish orqali "ijodkorlik muhitini" shakllantiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish boshqotirmali masalalarning ta'sirini yanada kuchaytiradi. Masalan, interaktiv dasturlar, 3D modellar, onlayn mantiqiy o'yinlar o'quvchini vizual idrok orqali chuqurroq fikrlashga undaydi. Bu esa o'quvchining mantiqiy tafakkurini kengaytirish bilan birga, ularni XXI asr kompetensiyalariga yaqinlashtiradi.

Natijada, boshqotirmali masalalar yordamida o'quvchilarning nafaqat ijodiy faolligi, balki ularning **motivatsiyasi**, **tashabbuskorligi** va **intellektual mustaqilligi** ham ortadi. Bu jarayon o'quvchini o'qituvchining nazorati ostidagi passiv ijrochi emas, balki faol o'rganuvchi sifatida shakllantiradi.

Xulosa sifatida ta'kidlash mumkinki, boshqotirmali masalalarni dars jarayoniga tizimli tarzda kiritish, ularni o'quvchilarning fikrlash darajasiga mos tanlash, interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim sifatini oshirish bilan birga, ijodiy tafakkurga ega shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Boshqotirmali masalalar o'quvchilarda ijodiy tafakkurni, mantiqiy fikrlashni, mustaqil qaror qabul qilishni va noodatiy vaziyatlarda yechim topish qobiliyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ular nafaqat o'quvchining bilish faoliyatini faollashtiradi, balki unga ijodiy yondashuvni o'rgatadi, dars jarayonini qiziqarli va interfaol qiladi.

O'quv jarayonida boshqotirmali masalalardan to'g'ri foydalanish o'quvchilarda quyidagi muhim fazilatlarni shakllantiradi:

- mustaqil fikrlash va tahlil qilish malakasi;
- muammoni turli burchaklardan ko'ra olish;
- o'z fikrini asosli himoya qila bilish;
- ijodiy yondashuv va yangilikka intilish.

O'qituvchi darslarda boshqotirmali masalalardan foydalangan holda o'quvchilarni passiv bilim oluvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu esa ularning

o'z fikriga ishonchini oshiradi, tafakkur doirasini kengaytiradi va ta'lim jarayonini ijodiy faoliyat bilan uyg'unlashtiradi.

Shunday qilib, boshqotirmali masalalar yordamida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish nafaqat o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi, balki jamiyatga mustaqil fikrlaydigan, yangilik yarata oladigan shaxslarni yetishtirishda muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шавдиров С. А. Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности // *Педагогическое образование и наука*. – 2017. – № 2. – С. 109–110.
2. Shavdirov S. A. *Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons* // *Eastern European Scientific Journal*. – 2017. – № 1. – P. 131–134.
3. Shovdirov S. *Analyzing the Sources and Consequences of Atmospheric Pollution: A Case Study of the Navoi Region* // *E3S Web of Conferences*. – EDP Sciences, 2024. – Vol. 587. – P. 02016.
4. Shavdirov S. *Method of Organization of Classes in Higher Education Institutions Using Flipped Classroom Technology* // *AIP Conference Proceedings*. – AIP Publishing LLC, 2025. – Vol. 3268. – No. 1. – P. 070035.
5. Шавдиров С. А. Ўқувчиларда тасвирий саводхонликка оид ўқув компетенцияларини шакллантиришнинг педагогик-психологик жиҳатлари // *Современное образование (Узбекистан)*. – 2017. – № 6. – С. 15–21.
6. Shovdirov S. A. *Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari* // *Inter Education & Global Study*. – 2024. – № 1. – P. 8–14.
7. Ibraimov X., Shovdirov S. *Theoretical Principles of the Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students* // *Science and Innovation*. – 2023. – Vol. 2. – No. B10. – P. 192–198.
8. Шавдиров С. А. *Изобразительному и прикладному искусству* // *International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education*. – 2018. – P. 84–85.
9. Shovdirov S. *Tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarni shakllantirishda o'quvchilarni mantiqiy va abstrakt fikrlashga o'rgatish* // *Евразийский журнал академических исследований*. – 2023. – Vol. 3. – No. 12. – P. 193–196.
10. Baymetov B. B., Shovdirov S. A. *Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in the Process of Teaching Fine Arts* // *International Journal on Integrated Education*. – 2023. – Vol. 4. – No. 3. – P. 60–66.